

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ترجمہ:
استاد محمد دشتی

فهرست

پیشگفتار ..... م
مقدمه ..... ف

شماره خطبه	عنوان خطبه	شماره صفحه
۱	آفرینش آسمان و زمین	۲
۲	پس از بازگشت از نبرد صفین	۸
۳	شقشقیه؛ دربارهٔ خلافت	۱۰
۴	پس از فتح بصره؛ دربارهٔ ویژگیهای اهل بیت (ع) و امام علی (ع)	۱۳
۵	پس از وفات پیامبر؛ در پاسخ به عباس و ابوسفیان	۱۳
۶	آن گاه که از امام خواستند طلحه و زبیر را تعقیب نکند	۱۴
۷	شناخت پیروان شیطان	۱۴
۸	پیمان شکنی زبیر	۱۵
۹	شناخت طلحه و زبیر	۱۵
۱۰	آگاهی امام (ع) برای مقابله با اصحاب جمل	۱۵
۱۱	در جنگ جمل؛ هنگام دادن پرچم به دست فرزندش محمد حنفیه	۱۶
۱۲	نقش نیت در پاداش اعمال	۱۶
۱۳	نکوهش مردم بصره	۱۷
۱۴	نکوهش شهر بصره و مردم آن دیار	۱۷
۱۵	سیاست اقتصادی امام (ع)	۱۸
۱۶	پس از بیعت مردم مدینه با امام (ع)	۱۸
۱۷	وصف مدعیان قضاوت که عهده‌دار قضاوت هستند و شایستهٔ آن نیستند	۲۰
۱۸	نکوهش اختلاف رأی عالمان در احکام قطعی اسلام	۲۱
۱۹	خطاب به اشعث بن قیس	۲۲
۲۰	علل پنهان بودن اسرار پس از مرگ	۲۳
۲۱	راه رستگاری	۲۳
۲۲	امام (ع) و شناساندن ناکثین	۲۴
۲۳	تناسب نعمتها با استعدادهای گوناگون	۲۵

شماره خطبه	عنوان خطبه	شماره صفحه
۲۴	ضرورت آمادگی برای جهاد.....	۲۴
۲۷	سرزنش یاران جهت‌کندی و رکود در جهاد.....	۲۵
۲۸	شناخت فرهنگ جاهلیت.....	۲۶
۲۷	جهاد در راه خدا.....	۲۷
۲۸	دنیا شناسی.....	۲۸
۲۹	علل شکست کوفیان.....	۲۹
۳۰	پاسخ به شایعات دشمن.....	۳۰
۳۱	هنگامیکه ابن عباس را برای پند دادن به سوی زبیر فرستاد.....	۳۱
۳۲	شناخت مردم و روزگاران پس از پیامبر(ص).....	۳۲
۳۳	هنگام عزیمت به شهر بصره، جهت جنگ با ناکثین.....	۳۳
۳۴	برای بسیج کردن مردم جهت مبارزه با شامیان.....	۳۴
۳۵	پس از اطلاع از ماجرای حکمیت.....	۳۵
۳۶	هشدار و نصیحت خوارج نهروان.....	۳۶
۳۷	ویژگیها و فضائل آن حضرت (ع).....	۳۷
۳۸	ضرورت شناخت شبهات.....	۳۸
۳۹	نکوهش کوفیان.....	۳۹
۴۰	ضرورت حکومت.....	۴۰
۴۱	پرهیز از حيله و نیرنگ.....	۴۱
۴۲	پرهیز از آرزوهای طولانی و هواپرستی.....	۴۲
۴۳	جهاد با شامیان.....	۴۳
۴۴	تأسف از فرار مصقله.....	۴۴
۴۴	ستایش پروردگار و نکوهش دنیا.....	۴۵
۴۵	دعای سفر.....	۴۶
۴۶	درباره کوفه.....	۴۷
۴۶	هنگام حرکت برای جنگ با شامیان.....	۴۸
۴۷	خدا شناسی.....	۴۹
۴۷	علل پیدایش فتنه‌ها.....	۵۰
۴۸	فرمان آزاد کردن آب فرات.....	۵۱
۴۸	تعریف دنیا.....	۵۲

شماره صفحه	عنوان خطبه	شماره خطبه
۴۹	وصف قربانی	۵۳
۴۹	وصف روز بیعت	۵۴
۵۰	توضیحاتی دربارهٔ جنگ صفین	۵۵
۵۰	یاد مبارزات دوران پیامبر(ص)	۵۶
۵۱	خبر از سلطهٔ ستمگری بی‌باک	۵۷
۵۱	خبر از آیندهٔ شوم خوارج	۵۸
۵۲	خبر از قتلگاه خوارج	۵۹
۵۲	خبر از تداوم تفکر انحرافی خوارج	۶۰
۵۳	نهی از کشتار خوارج	۶۱
۵۳	موضع‌گیری امام(ع) در برابر تهدید به ترور	۶۲
۵۳	روش برخورد با دنیا	۶۳
۵۴	شتافتن به سوی اعمال پسندیده	۶۴
۵۵	شناخت صفات خدا	۶۵
۵۶	آموزش تاکتیکهای نظامی	۶۶
۵۶	ردٔ استدلال انصار و قریش نسبت به خلافت، در سقیفه	۶۷
۵۷	ستودن هاشم بن عتبه برای فرمانداری مصر	۶۸
۵۷	علل نکوهش کوفیان	۶۹
۵۸	شکوه‌ها با پیامبر(ص)	۷۰
۵۸	علل نکوهش اهل عراق	۷۱
۵۹	نحوهٔ درود فرستادن بر پیامبر(ص)	۷۲
۶۰	دربارهٔ مروان بن حکم	۷۳
۶۰	ویژگیهای امام علی(ع) از زبان خود	۷۴
۶۱	دفاعیات امام(ع) در برابر تهمتها	۷۵
۶۱	صفات بندهٔ پرهیزکار	۷۶
۶۲	هشدار به غاصبان بنی‌امیه	۷۷
۶۲	نیایش امام(ع)	۷۸
۶۲	پرهیز از پیشگوییهای دروغین از راه ستاره‌شناسی	۷۹
۶۳	تفاوت زنان و مردان	۸۰
۶۴	تعریف زهد و پارسایی	۸۱

شماره خطبه	عنوان خطبه	شماره صفحه
۸۲	دنیا شناسی	۶۴
۸۳	خطبهٔ غزاه	۶۴
۸۴	دربارهٔ عمروعاص	۷۱
۸۵	پندپذیری و توصیف بهشت	۷۲
۸۶	پندهای ارزشمند	۷۳
۸۷	معرفی پرهیزکاران و فاسقان	۷۴
۸۸	عوامل هلاکت انسانها	۷۷
۸۹	وصف روزگار بعثت پیامبر(ص) و عبرت از دوران جاهلیت	۷۷
۹۰	صفات خداوند و اندرزهای حکیمانه	۷۸
۹۱	خطبهٔ اشباح؛ در توصیف خداوند و خلقت موجودات	۸۰
۹۲	علل نپذیرفتن خلافت	۹۱
۹۳	ویژگیهای امام علی(ع) و بیان فتنه بنی امیه	۹۲
۹۴	توصیف خداوند، پیامبران و اهل بیت(ع) و اندرز مردم	۹۴
۹۵	دوران جاهلیت و نعمت بعثت	۹۵
۹۶	خداشناسی و ویژگیهای پیامبر(ص)	۹۵
۹۷	دربارهٔ اصحابش و اصحاب پیامبر(ص)	۹۶
۹۸	خبر از ستمگری و فساد بنی امیه	۹۸
۹۹	پرهیز از دنیاپرستی	۹۸
۱۰۰	دربارهٔ خداوند، پیامبر(ص) و اهل بیت(ع)	۹۹
۱۰۱	حوادث سخت آینده	۱۰۰
۱۰۲	وصف روز قیامت و خبر از وقایع آینده	۱۰۱
۱۰۳	روش برخورد با دنیا	۱۰۲
۱۰۴	ره آورد بعثت پیامبر(ص)	۱۰۳
۱۰۵	ویژگیهای پیامبر(ص)، تهدید بنی امیه و توجه دادن مردم به اهل بیت(ع)	۱۰۴
۱۰۶	تعریفی جامع از اسلام، دعا برای پیامبر(ص) و علل سقوط امت	۱۰۶
۱۰۷	وصف نبرد یاران در صفین	۱۰۷
۱۰۸	خبر از پیشامدهای بزرگ	۱۰۸
۱۰۹	بیان قدرت خداوند و توصیف مرگ و قیامت	۱۱۰

شماره صفحه	عنوان خطبه	شماره خطبه
۱۱۴.....	راه‌آورد برخی از مبانی اعتقادی و ارزش قرآن.....	۱۱۰
۱۱۵.....	.....	۱۱۱
۱۱۸.....	.....	۱۱۲
۱۱۸.....	.....	۱۱۳
۱۲۰.....	.....	۱۱۴
۱۲۲.....	.....	۱۱۵
۱۲۴.....	.....	۱۱۶
۱۲۵.....	.....	۱۱۷
۱۲۵.....	.....	۱۱۸
۱۲۶.....	.....	۱۱۹
۱۲۷.....	.....	۱۲۰
۱۲۷.....	.....	۱۲۱
۱۲۸.....	.....	۱۲۲
۱۳۰.....	.....	۱۲۳
۱۳۰.....	.....	۱۲۴
۱۳۲.....	.....	۱۲۵
۱۳۳.....	.....	۱۲۶
۱۳۴.....	.....	۱۲۷
۱۳۵.....	.....	۱۲۸
۱۳۶.....	.....	۱۲۹
۱۳۷.....	.....	۱۳۰
۱۳۸.....	.....	۱۳۱
۱۳۹.....	.....	۱۳۲
۱۴۰.....	.....	۱۳۳
۱۴۱.....	.....	۱۳۴
۱۴۲.....	.....	۱۳۵
۱۴۲.....	.....	۱۳۶
۱۴۳.....	.....	۱۳۷
۱۴۴.....	.....	۱۳۸

شماره خطبه	عنوان خطبه	شماره صفحه
۱۳۹	هنگام تشکیل شورا.....	۱۴۵
۱۴۰	پرهیز دادن از غیبت و بدگویی.....	۱۴۵
۱۴۱	پرهیز از شنیدن غیبت و شناخت حق و باطل.....	۱۴۶
۱۴۲	شناخت جایگاه بخشش و احسان.....	۱۴۶
۱۴۳	آزمایش الهی و طلب باران.....	۱۴۷
۱۴۴	بعثت پیامبران و ویژگیهای اهل بیت (ع).....	۱۴۸
۱۴۵	دنیا شناسی و نکوهش بدعتها.....	۱۴۹
۱۴۶	علل پیروزی اسلام.....	۱۵۰
۱۴۷	درباره پیامبر (ص)، قرآن و اهل بیت (ع).....	۱۵۱
۱۴۸	درباره مردم بصره و طلحه و زبیر.....	۱۵۳
۱۴۹	وصایای آن حضرت قبل از شهادت.....	۱۵۴
۱۵۰	اشاره به حوادث سخت آینده.....	۱۵۵
۱۵۱	رهنمودهایی برای مقابله با فتنه‌ها.....	۱۵۶
۱۵۲	شناخت صفات خدا و ویژگیهای اهل بیت (ع) و قرآن.....	۱۵۸
۱۵۳	وصف گمراهان.....	۱۵۹
۱۵۴	فضائل اهل بیت (ع).....	۱۶۱
۱۵۵	شگفتیهای آفرینش خفاش.....	۱۶۲
۱۵۶	خطاب به مردم بصره و ذکر حوادث و فتنه‌ها.....	۱۶۴
۱۵۷	ضرورت تقوا و خودسازی.....	۱۶۶
۱۵۸	فضیلت پیامبر (ص) و قرآن و خبر از آینده بنی امیه.....	۱۶۸
۱۵۹	وصف کشور داری خویش.....	۱۶۸
۱۶۰	خداشناسی، پیامبران الهی و راه و رسم زندگی پیامبر اسلام (ص).....	۱۶۹
۱۶۱	وصف پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) و سفارش به تقوا.....	۱۷۳
۱۶۲	علل غصب خلافت و شکوه از ستمهای معاویه.....	۱۷۴
۱۶۳	خداشناسی و شگفتی های آفرینش انسان.....	۱۷۵
۱۶۴	هشدار به عثمان.....	۱۷۷
۱۶۵	شگفتیهای آفرینش طاووس و توصیف بهشت.....	۱۷۸
۱۶۶	احترام متقابل، آینده بنی امیه و علل پیروزی و شکست ملتها.....	۱۸۳
۱۶۷	توصیه و اندرز.....	۱۸۴

شماره صفحه	عنوان خطبه	شماره خطبه
	درخواست گروهی از اصحاب از امام(ع)	۱۶۸
۱۸۵.....	برای مجازات شورشیان بر عثمان و پاسخ امام(ع).....	۱۶۹
۱۸۵.....	درباره اصحاب جمل و افشاء توطئه ناکثین.....	۱۷۰
۱۸۶.....	گفتگو با فرستاده بصریان و روش امام(ع) در هدایت وی.....	۱۷۱
۱۸۷.....	نیایش امام(ع) در آستانه جنگ صفین و بسیج نیروها در جنگ.....	۱۷۲
۱۸۷.....	نکوهش قریش در موضوع خلافت و شکوه از اصحاب جمل.....	۱۷۳
۱۸۹.....	ویژگیهای پیامبر(ص) و لزوم پیکار رهبر اسلامی با ستیزندگان حق.....	۱۷۴
۱۹۰.....	افشای ادعاهای دروغین طلحه در آستانه جنگ جمل.....	۱۷۵
۱۹۱.....	فرمایش امام(ع) در موعظه یاران.....	۱۷۶
۱۹۲.....	موعظه مردم درباره خلافت خود و ضرورت اطاعت از دستورات الهی.....	۱۷۷
۱۹۶.....	درباره حکمین و نکوهش از خیانت ایشان.....	۱۷۸
۱۹۷.....	وصف علم و قدرت خدا و روش برخورد با دنیا.....	۱۷۹
۱۹۸.....	پاسخ امام(ع) به ذعلب یمانی در مورد چگونگی دیدن خداوند.....	۱۸۰
۱۹۸.....	در نکوهش یارانش و علل انحطاط فکری کوفیان.....	۱۸۱
۱۹۹.....	نکوهش فریب خوردگان و پیوستگان به خوارج.....	۱۸۲
	ستایش خدا و موعظه مردم و تحریض آنان به جنگ،	
۲۰۰.....	اندکی پیش از شهادت.....	۱۸۳
۲۰۴.....	ستایش خدا، اهمّیت قرآن، اندرز مردمان و سفارش به پرهیزکاری.....	۱۸۴
۲۰۸.....	پاسخ برج بن مسهر و افشای منافق.....	۱۸۵
۲۰۸.....	خداشناسی، وصف ویژگیهای پیامبر(ص) شگفتی آفرینش جانداران.....	۱۸۶
	در شناساندن صحیح خداوند و قدرت پروردگار و معاد	
۲۱۱.....	و آفرینش دوباره پدیده‌ها.....	۱۸۷
۲۱۶.....	انذار از حوادث آینده و ضرورت اطاعت از رهبری.....	۱۸۸
۲۱۷.....	سفارش به پرهیزکاری و ارزش یاد مرگ.....	۱۸۹
۲۱۸.....	ایمان و شناخت هجرت و مهاجر واقعی.....	۱۹۰
۲۱۹.....	سفارش به پرهیزکاری و یاد مرگ و پایداری در بلاها.....	۱۹۱
۲۲۱.....	برحذر داشتن از دنیا و ره آورد پرهیزکاری.....	۱۹۲
	خطبه قاصعه، نکوهش تکبر شیطان و انذار مردم	
۲۲۳.....	از تکبر و اخلاق جاهلی و... ..	

شماره خطبه	عنوان خطبه	شماره صفحه
۱۹۳	وصف پرهیزکاران	۲۳۸
۱۹۴	وصف منافقان	۲۴۲
۱۹۵	سفارش به ترس از خدا و یاد قیامت	۲۴۳
۱۹۶	هشدار از غفلت زدگی	۲۴۵
۱۹۷	فضائل امیر المؤمنین (ع)	۲۴۶
۱۹۸	علم الهی، ویژگیهای اسلام و بعثت پیامبر(ص)	۲۴۶
۱۹۹	ره آورد نماز و زکات و ادای امانت	۲۵۰
۲۰۰	درباره سیاست دروغین معاویه	۲۵۲
۲۰۱	پیمودن راه روشن حق	۲۵۲
۲۰۲	شکوه‌ها از ستمکاری اُمّت به پیامبر(ص) در هنگام دفن فاطمه(س) ...	۲۵۳
۲۰۳	تشویق یاران به آخرت گرایی	۲۵۳
۲۰۴	اندرز یاران به آمادگی برای سفر آخرت	۲۵۴
۲۰۵	برخورد قاطعانه با سران ناکثین (طلحه و زبیر)	۲۵۵
۲۰۶	اخلاق در جنگ و منع از دشنام شامیان	۲۵۶
۲۰۷	بازداشتن امام حسن(ع) از رفتن به میدان برای حفظ امامت	۲۵۶
۲۰۸	نکوهش از نافرمانی کوفیان در ماجرای حکمیت	۲۵۷
۲۰۹	سفارش به علاءبن زیاد در چگونگی استفاده از دنیا	۲۵۷
۲۱۰	اقسام احادیث رسیده از پیامبر(ص) واقسام راویان حدیث	۲۵۸
۲۱۱	شگفتی آفرینش پدیده‌ها	۲۶۰
۲۱۲	بسیج مردم برای جنگ با شامیان	۲۶۱
۲۱۳	وصف خدا و پیامبر(ص)	۲۶۱
۲۱۴	پیامبر شناسی و ارزش دانشمندان الهی	۲۶۲
۲۱۵	ستایش و نیایش	۲۶۳
۲۱۶	حقوق متقابل رهبری و مردم و روابط سالم میان ایشان	۲۶۴
۲۱۷	شکوه از قریش	۲۶۷
۲۱۸	افشای خیانت ناکثان که برای جنگ با او به بصره رفتند	۲۶۸
۲۱۹	تأسف بر کشتگان جمل	۲۶۸
۲۲۰	پوینده راه خدا	۲۶۹
۲۲۱	هشدار از غفلت زدگیها، پس از خواندن الهیکمُ التکائر	۲۶۹

فهرست

شماره صفحه	عنوان خطبه	شماره خطبه
۲۷۳.....	بیان صفات اهل ذکر پس از تلاوت رجال لا تلهیهم	۲۲۲
	هشدار از غرور زدگیها پس از تلاوت	۲۲۳
۲۷۵.....	یا ایها الانسان ماغرک بربک الکریم.....	
۲۷۷.....	پرهیز از ستمکاری و زهد آن بزرگوار	۲۲۴
۲۷۸.....	یاری خواستن از خدا در مشکلات اقتصادی.....	۲۲۵
۲۷۸.....	دنیا شناسی و عبرت گرفتن از دنیا.....	۲۲۶
۲۷۹.....	یکی از دعاهاى امام(ع).....	۲۲۷
۲۸۰.....	ویژگیهای سلمان فارسی.....	۲۲۸
۲۸۰.....	ویژگیهای بیعت مردم با امام(ع).....	۲۲۹
۲۸۱.....	سفارش به پرهیزکاری و وصف زاهدان.....	۲۳۰
۲۸۳.....	بیان ویژگیهای پیامبر(ص) در «ذی قار».....	۲۳۱
	سفارش به احتیاط در مصرف بیت‌المال	۲۳۲
۲۸۳.....	در پاسخ به درخواست عبدالله بن زعه.....	
۲۸۳.....	فضاحت و بلاغت اهل بیت(ع) و علل سقوط جامعه انسانی.....	۲۳۳
۲۸۴.....	علل تفاوت میان انسانها.....	۲۳۴
۲۸۵.....	در سوگ پیامبر(ص) به هنگام غسل دادن ایشان.....	۲۳۵
۲۸۵.....	بیان مشکلات هجرت و پیوستن به پیامبر(ص).....	۲۳۶
۲۸۶.....	سفارش مردم به نیکوکاری.....	۲۳۷
۲۸۶.....	وصف شامیان و نکوهش از انتخاب حکم.....	۲۳۸
۲۸۷.....	فضائل اهل بیت پیامبر(ع).....	۲۳۹
۲۸۸.....	نکوهش از موضع گیریهای ناروای عثمان، خطاب به ابن عباس.....	۲۴۰
۲۸۸.....	تشویق برای جهاد.....	۲۴۱
شماره صفحه	عنوان نامه	شماره نامه
۲۹۰.....	افشای سران ناکثین و تشویق مردم کوفه برای جهاد.....	۱
۲۹۰.....	تشکر مجاهدان از جنگ برگشته.....	۲
۲۹۱.....	هشدار از بی اعتباری دنیای حرام.....	۳
۲۹۲.....	روش گزینش نیروهای عمل کننده.....	۴
۲۹۳.....	هشدار از استفاده ناروای بیت‌المال.....	۵
۲۹۳.....	بیان علل مشروعیت حکومت امام(ع).....	۶

شماره صفحه	عنوان نامه	شماره نامه
۲۹۴.....	افشای چهره پنهان معاویه.....	۷
۲۹۴.....	وادر ساختن معاویه به بیعت.....	۸
۲۹۴.....	افشای دشمنیهای قریش و استقامت پیامبر(ص) و افشای معاویه.....	۹
	افشای معاویه و پاسخ به تهدید نظامی و ادّعی	۱۰
۲۹۶.....	دروغین خونخواهی وی.....	۱۱
۲۹۷.....	توصیه به احتیاط به سپاهیان که سوی دشمن می‌رفتند.....	۱۲
۲۹۸.....	احتیاطهای نظامی برای سربازان پیشتاز.....	۱۳
۲۹۸.....	در رعایت سلسله مراتب نظامی.....	۱۴
۲۹۹.....	ترک آغازگری در جنگ و اخلاق نظامی پس از جنگ.....	۱۵
۲۹۹.....	نیایش در جنگ.....	۱۶
۳۰۰.....	آموزش تاکتیکهای نظامی به هنگام آغاز جنگ.....	۱۷
۳۰۰.....	افشای چهره بنی‌امیه و بیان ویژگیهای اهل‌بیت(ع).....	۱۸
۳۰۱.....	هشدار از مسائل بصره.....	۱۹
۳۰۲.....	هشدار از بد رفتاری با مردم.....	۲۰
۳۰۲.....	هشدار از خیانت به بیت‌المال.....	۲۱
۳۰۳.....	سفارش به میانه‌روی.....	۲۲
۳۰۳.....	سفارش به آخرت‌گرایی.....	۲۳
۳۰۴.....	وصیت آخر امام(ع) اندکی پیش از مرگ.....	۲۴
	وصیت نسبت به اموال شخصیش و سفارش به اعتدال	
۳۰۴.....	در مصرف بیت‌المال.....	۲۵
۳۰۵.....	اخلاق اجتماعی کارگزاران اقتصادی و روش جمع‌آوری بیت‌المال.....	۲۶
۳۰۷.....	اخلاق کارگزاران مالیاتی و ضرورت امانتداری.....	۲۷
۳۰۸.....	اخلاق مدیران، پرهیزکاران و دنیای حلال و هشدار از خطر منافقین.....	۲۸
۳۱۱.....	افشای ادعاهای دروغین معاویه و بیان فضایل بنی‌هاشم.....	۲۹
۳۱۴.....	هشدار به مردم بصره.....	۳۰
۳۱۵.....	پند و هشدار به معاویه.....	۳۱
۳۱۵.....	خودسازی، تربیت فرزند، شناخت دنیا پرستان و.....	۳۲
۳۲۹.....	افشای سیاست استعماری معاویه.....	۳۳
۳۳۰.....	وصف شامیان مسخ شده و دستورات لازم به فرماندار مکه.....	

شماره صفحه	عنوان نامه	شماره نامه
	روش دلجویی از فرماندار معزول (محمّد بن ابی‌بکر)	۳۴
۳۳۰.....	و بیان ویژگیهای مالک اشتر	
۳۳۱.....	ویژگیهای محمّد بن ابی‌بکر و علل سقوط مصر	۳۵
۳۳۲.....	آمدگی رزمی امام(ع) و اعلام مواضع قاطعانه در جنگ	۳۶
۳۳۳.....	افشای ادّعی‌های دروغین معاویه	۳۷
۳۳۳.....	تشریح اوضاع سیاسی مصر و ویژگیهای مالک اشتر	۳۸
۳۳۴.....	به عمروعاص و افشای بردگی وی	۳۹
۳۳۵.....	نکوهش یک کارگزار	۴۰
۳۳۵.....	نکوهش یک مدیر خیانتکار و سوء استفاده از بیت المال	۴۱
۳۳۷.....	روش دلجویی در عزل و نصبها	۴۲
۳۳۷.....	سختگیری در بیت‌المال و روش تنبیه یک مدیر خیانتکار	۴۳
۳۳۸.....	هشدار به زیاد از نقشه‌های معاویه و ردّ ادّعی‌های ابوسفیان	۴۴
۳۳۹.....	ضرورت ساده زیستی کارگزاران، امام(ع) و دنیای حرام	۴۵
۳۴۳.....	مسئولیت فرمانداری و اخلاق مدیریتی	۴۶
۳۴۳.....	وصیّت به ارزشهای اخلاقی و عدالت در قصاص	۴۷
۳۴۴.....	عوامل رسوایی انسان و اندرز به معاویه	۴۸
۳۴۵.....	هشدار به معاویه از دنیا پرستی	۴۹
۳۴۵.....	پرهیز از غرور زدگی و مسؤولیتهای رهبری و نظامیان	۵۰
۳۴۶.....	ارزش جمع‌آوری بیت‌المال و خراج و اخلاق کارگزاران اقتصادی	۵۱
۳۴۷.....	به امیران شهرها و یادآوری وقتیهای نمازهای پنجگانه	۵۲
۳۴۸.....	عهد مالک اشتر	۵۳
۳۶۶.....	ویژگیهای بیعت مردم با امام(ع) و پاسخ به ادعاهای طلحه و زبیر	۵۴
۳۶۶.....	فلسفه آزمایش‌ها و اندرز به معاویه	۵۵
۳۶۷.....	اخلاق فرماندهی	۵۶
۳۶۸.....	روش بسیج کردن مردم برای جهاد	۵۷
۳۶۸.....	تبیین عوامل وحدت و علل پیدایش جنگ بین مسلمین	۵۸
۳۶۹.....	پرهیز از هواپرستی و روش برخورد با دنیا	۵۹
۳۶۹.....	روش به حرکت درآوردن لشکر و بازداری لشکر و مردم از ناهنجاریها	۶۰
۳۷۰.....	نکوهش از فرمانده شکست خورده	۶۱

فهرست

شماره صفحه	عنوان نامه	شماره نامه
۳۷۱.....	علل فتنه‌ها و مظلومیت، دشمن شناسی و شجاعت امام(ع).....	۶۲
۳۷۲.....	بازداشتن ابوموسی اشعری از فتنه‌انگیزی و اتمام حجت با وی.....	۶۳
۳۷۳.....	علل اختلاف بین بنی‌امیه و بنی‌هاشم.....	۶۴
۳۷۵.....	افشای علل گمراهی معاویه و پاسخ به ادعاهای دروغین وی.....	۶۵
۳۷۶.....	ضرورت واقع‌بینی.....	۶۶
۳۷۶.....	ضرورت رسیدگی به امور حجاج و رفع نیازهای ایشان.....	۶۷
۳۷۷.....	روش برخورد با دنیا.....	۶۸
۳۷۷.....	اوصاف مؤمنان و بکارگیری نفس در خوبیها.....	۶۹
۳۷۹.....	روش برخورد با فراریان.....	۷۰
۳۸۰.....	علل عزل یک کارگزار و سرزنش از خیانت اقتصادی.....	۷۱
۳۸۱.....	انسان و مقدرات الهی.....	۷۲
۳۸۱.....	افشای سیمای دروغین معاویه.....	۷۳
۳۸۲.....	مبانی صلح و سازش مسلمین.....	۷۴
۳۸۲.....	فرمان اطاعت به معاویه.....	۷۵
۳۸۳.....	اخلاف فرماندهی.....	۷۶
۳۸۳.....	روش مناظره با دشمن مسلمانان (خوارج).....	۷۷
۳۸۴.....	علل سقوط جامعه و تلاش برای تحقق وحدت.....	۷۸
۳۸۴.....	علل نابودی ملت‌ها.....	۷۹
۳۸۶ تا ۴۵۷.....	حکمت‌ها.....	

مقدمه سید رضی قدس سره بر نهج البلاغه

ستایش خدا را سزااست که حمد را بهای نعمت‌ها و پناهگاه از بلاها، و وسیله رسیدن به نعمت‌ها و بهشت جاویدان، و موجب افزایش احسان و کرمش قرار داد.

درود بر پیامبر رحمت، و پیشوای رهبران الهی و چراغ روشنی بخش امت، که ریشه‌های وجودش بزرگواری و درخت اصل و نَسَبش پر برگ و پر ثمر بوده است. و درود بر اهل بیتش که چراغ‌های روشنی بخش تاریکی‌ها، و وسیله نجات امت‌ها، و نشانه‌های روشن دین و مرکز ثقل فضیلت و برتری می‌باشند.

درود بر همه آنان باد؛ درودی که با فضل و بزرگواری آنها برابری کند؛ و پاداش اعمال آنها قرار گیرد؛ پاداشی که مناسب با پاکیزگی اصل و فرع ایشان است.

درود بر آنان باد تا زمانی که سفیده صبح گریبان شب را می‌شکافد و ستارگان طلوع و غروب می‌کنند.

چگونگی پیدایش کتاب نهج البلاغه

در آغاز جوانی و طراوت زندگی، دست به تألیف کتابی در «خصائص و ویژگی‌های ائمه علیهم السلام» زدم که مشتمل بر خبرهای جالب و سخنان برجسته آنها بود.

انگیزه این عمل را در آغاز آن کتاب یاد آور شدم و آن را آغاز سخن قرار داده‌ام.

پس از گرد آوردن خصائص امیر مؤمنان علیه السلام مشکلات و حوادث روزگار مرا از اتمام بقیه کتاب، باز داشت.

من آن کتاب را مَبُوب نموده و به فصل‌های مختلفی تقسیم کرده بودم در پایان آن، فصلی که متضمن سخنان جالب امام علیه السلام از سخنان کوتاه در مواضع، جگم، امثال و آداب- «نه خطبه‌های طولانی و نه نامه‌های گسترده»- آورده شد.

برخی از دوستان آن را جالب و شگفت انگیز، از جنبه‌های گوناگون دانستند، و از من خواستند کتابی تألیف کنم که سخنان برگزیده امیر مؤمنان علیه السلام در جمیع فنون و بخشهای مختلف، از خطبه‌ها، نامه‌ها، مواظ و ادب در آن گرد آید؛ زیرا می‌دانستند این کتاب متضمن شگفتی‌های بلاغت و نمونه‌های ارزنده فصاحت و جواهر سخنان عرب و نکات درخشان از سخنان دینی و دنیوی خواهد بود که در هیچ کتابی جمع آوری نشده و در هیچ نوشته‌ای تمام جوانب آن گرد آوری نگردیده است؛ زیرا امیر مؤمنان منشأ فصاحت و منبع بلاغت و پدید آورنده آن است، مکنونات بلاغت بوسیله او آشکار گردیده، و قوانین و اصول آن از او گرفته شده است؛ تمام خطباء و سخنرانان به او اقتداء نموده و همه واعظان بلیغ از سخن او استمداد جسته‌اند.

با این همه، او همیشه پیشرو است آنها دنباله رو، او مقدم است آنها مؤخر، زیرا سخن او کلامی است که آثار علم الهی، و بوی عطر سخن پیامبر را به همراه دارد.

از این رو خواسته دوستان را اجابت کردم و این کار را شروع کرده، و در حالی که یقین داشتم سود و نفع معنوی آن بسیار است، و به زودی همه جا را تحت سیطره خود قرار خواهد داد و اجر آن ذخیره آخرت خواهد بود. منظوم این بود که علاوه بر فضائل بی شمار دیگر، بزرگی قدر، و شخصیت امیر مؤمنان را از این نظر روشن سازم که:

امام علی علیه السلام تنها فردی است که از میان تمام گذشتگانی که سخنی از آنها به جا مانده، به آخرین مرحله فصاحت و بلاغت رسیده و گفتار او اقیانوسی است بی‌کرانه، که سخن هیچ بلیغی به پایه آن نخواهد رسید.

خواستم در افتخار کردن به امام علیه السلام به قول شاعر معروف «قَرَزْدَق» متمثل شوم (که در مورد افتخار به پدران خود به شخصی به نام «جریر» خطاب می‌کند).

اُولَئِكَ أَبَايَ فَجَنِّي مِثْلَهُمْ
اذا جمعنا يا جرير المجمع
(ای جریر! اینها پدران و نیاکان منند اگر می‌توانی در آن هنگام که در مجمعی گرد آمدیم همانند آنها را برای خود بر شمار.)

سخنان آن حضرت بر مدار سه اصل می‌چرخد:

اوّل- خطبه‌ها و اوامر

دوّم- نامه‌ها و رسائل

سوّم- کلمات حکمت آمیز و مواعظ

تصمیم گرفتم ابتداء خطبه‌ها، پس از آن نامه‌ها، و سپس کلمات حکمت آمیز جالب آن حضرت را جمع کنم. سپس به هر کدام از آنها باری را اختصاص دادم و صفحاتی ویژه آن گردانیدم تا مقدّمه‌ای باشد برای به دست آوردن آنچه که به آن دسترسی ندارم (و ممکن است) در آینده به آن برسم. و هر گاه سخنی از آن حضرت در مورد بحث و مناظره، یا پاسخ سؤال، و یا منظور دیگری بود که به آن دست یافتم ولی جزء هیچ یک از این سه بخش نبود، آن را در مناسب‌ترین و نزدیک‌ترین بخش قرار دادم. اگر در میان آنچه برگزیده‌ام فصول غیر منظم و سخنان غیر مرتبّی آمده، به خاطر آن است که من نکته‌ها و جملات درخشان آن حضرت را جمع می‌کنم و منظورم حفظ تمام پیوندها و ارتباطات کلامی نیست.

از شگفتی‌های سخنان امام علیه السلام که او خود در این زمینه تنها است و شریک و هم‌تایی در آنها ندارد، این است که: سخن آن حضرت را که درباره زهد و مواعظ است هر گاه کسی تأمل کند و خود را از این جهت بیگانه دارد که این سخن شخصی عظیم القدر و نافذ الامر است که همه در برابر او سر فرود می‌آورند؛ شك و تردید نخواهد کرد که گوینده این سخن کسی است که جز در وادی زهد و پارسایی قدم نگذاشته و هیچ اشتغالی بجز عبادت نداشته است و یقین می‌کند که این سخن از کسی است که در گوشه خانه‌ای تنها و دور از اجتماع یا در یکی از غارها قرار گرفته که جز صدای خودش را نمی‌شنود و غیر خویش دیگری را نمی‌بیند، و همواره مشغول عبادت می‌باشد. و هیچ گاه نمی‌تواند باور کند که این سخن کسی است که به هنگام جنگ در دریای لشکر دشمن فرو می‌رفت و پهلوانان و جنگجویان نیرومند را بر زمین می‌افکند. و او با این حال یکی از زهّاد و یکی از افراد صالح و پاک و نمونه ای است که نظیر ندارد.

این است فضائل عجیب و شگفتی‌زا و ویژگی لطیف او که جمع میان اضداد کرده است. بسیار می‌شد که من در این باره با برادران

مذاکره می‌کردم و شگفتی آنها را از این ویژگی خاص امام علیه السلام بر می‌انگیختم و راستی این خود جای عبرت و شایسته اندیشه و فکر است. اگر در اثناء سخنان انتخاب شده لفظ مردّد و یا معنی مکرّری آمده است، عذر من در این باره این است که در روایات مربوط به سخنان امام علیه السلام اختلاف است: گاهی سخنی را در روایتی یافتیم و همان طور که بوده آن را نقل کرده‌ام. سپس روایت دیگری در همان موضوع به دستم رسیده که با روایت قبل یکسان نبوده، اما به خاطر مطالب بیشتری که داشته، و یا به خاطر لفظ جالب‌تری که در آن به کار رفته، لازم بود آن را نیز بیاورم. این نیز ممکن است بر اثر سهو و نسیان نه از روی عمد دوباره آورده شده است. با این حال ادّعا نمی‌کنم که من به همه جوانب سخنان امام علیه السلام به طوری احاطه پیدا کرده‌ام که هیچ کدام از سخنان او از دستم نرفته است، بلکه بعید نمی‌دانم که آنچه نیافته‌ام بیش از آن باشد که یافته‌ام، و آنچه در اختیارم قرار گرفته کمتر از آنچه به دستم نیامده باشد.

اما وظیفه من غیر از تلاش و کوشش و سعی فراوان برای یافتن این گم شده نیست، و از خدا می‌خواهم در این امر مرا راهنمایی کند. بعد از تمام شدن کتاب چنین دیدم که نامش را «نهج البلاغه» بگذارم؛ زیرا این کتاب درهای بلاغت را به روی بیننده می‌گشاید، و خواسته‌هایش را به او نزدیک می‌سازد. این کتاب هم مورد نیاز دانشمند و عالم، و هم دانشجو و متعلّم است، و هم خواسته شخص بلیغ و زاهد در آن یافت می‌شود. در بین کلمات امام علیه السلام سخنان شگفت‌انگیزی در مورد توحید، عدل و تنزیه خداوند از شباهت به خلق می‌بینم که تشنگان را سیراب کرده، و پرده‌ها را از روی تاریکی شبهات بر می‌گیرد. از خداوند بزرگ توفیق و نگهداری از لغزش را خواستارم، و نیز می‌خواهم که به من در این راه مقاومت و یاری بخشد و از خطای فکر پیش از خطای زبان، و از خطای سخن، پیش از لغزش قدم، به او پناه می‌برم. او مرا کفایت می‌کند و بهترین حافظ و یاور است.

سنه ۴۰۰ هجری الشّریف الرّضی «ابو الحسن محمد بن حسین الطاهر ذو المناقب»

